

הַפְתָּר וְהַכְבוֹד לַיהוָה עַלְמֵינוּ

סֵפֶר
זוהר
הַקְדוּשָׁה

עִם פֶּאוֹר
הַפְתָּר וְהַכְבוֹד

זוהר לפרשת קרח

מהדורת קרן סללו ברכה

ענין פתיחת פי האתון

רבי אבא רמי, כתיב (במדבר טו לב) 'ותפתח הארץ וגו'. וכתיב (שם כב כח) **'ויפתח יהוה את פי וגו'.** מאי שנא ארץ מאתון, דלא כתיב בה **'ויפתח יהוה את פי הארץ'.** אלא, התם משה גזר על פומא, ופתחת, ועבדת ארעא פקודא דמשה, ולא יאות דקודשא בריך הוא יעבר פקודיה, דהא משה גזר ופקיד, (שם טו ז) **'ופצתה האדמה את פיה'.** ועל דא היא עבדת פקודוי. דכתיב **'ותפתח הארץ את פיה'.** אבל הכא, לא אשתכח מאן דגזר, אלא רעותא דקודשא בריך הוא הוה, והואיל ורעותיה

הקתר והכבוד

רבי אבא מבאר השינוי מפתיחת פי האתון שהיה בציווי השם יתברך, מה שאין כן בפתיחת פי הארץ בבליעת עדת קורח שלא היה במאמרו יתברך, מכיון שהיה בציווי משה רבינו.

גזירת משה, **ולא יאות דקודשא בריך הוא יעבר פקודיה** - ולא ראוי שהקדוש ברוך הוא יעבור על ציווי [של משה], **דהא משה גזר ופקיד** - כי משה גזר וצוה, (שם טו ז) **'ופצתה האדמה את פיה' ועל דא היא עבדת פקודוי** - ועל כן היא עשתה מצוותו של משה, **דכתיב 'ותפתח הארץ את פיה' ונפתחה מעצמה,** **אבל הכא, לא אשתכח מאן דגזר** - אבל כאן בבלעם לא נמצא מי שישגזר מקודם על האתון שתפתח את פיה, **אלא רעותא דקודשא בריך הוא הוה** - אלא כך היה רצונו של הקדוש ברוך הוא, **והואיל ורעותיה**

רבי אבא רמי - רבי אבא הקשה, **כתיב בבליעת קרח (במדבר טו לב) 'ותפתח הארץ את פיה וגו'** - משמע שפתחה מעצמה, **וכתיב (שם כב כח) 'ויפתח יהוה את פי האתון וגו'** - ושואל, **מאי שנא ארץ מאתון** - מה השינוי בארץ מאתון, **דלא כתיב בה** - שלא כתוב בה בפתיחת הארץ **'ויפתח יהוה את פי הארץ'**, אלא כתוב **'ותפתח הארץ את פיה'**, שמשמע שפתחה מעצמה, ומשיב, **אלא התם משה גזר על פומא** - אלא שם משה גזר על הארץ שתפתח, **ופתחת ועבדת ארעא פקודא דמשה** - ופתחה הארץ את פיה ועשתה

מקורות וצייונים

יאות דקב"ה יעביד פקודיה, פירוש, שאינו דרך ארץ שיעשה הקב"ה צווי של משה ויאמר ויפתח ה' את פי הארץ וזה שאמר דהא משה גזר וגו', פירוש, שהרי במאמר משה פצתה הארץ פיה, אבל כאן באתון לא גזר שום אדם שיפתח את פיה, אלא ברצונו של הקב"ה פתח את פיה, ומפני זה אמר ויפתח ה' את פי האתון, וזה שאמר אבל הכא לא אשתכח מאן דגזר וגו'. עכ"ל.

א. נאמת ליעקב מבאר ביתר עומק שמכיון שהארץ נפתחה במאמר משה אינו דרך ארץ שיכתוב ויפתח ה' את פי הארץ, משא"כ בפי האתון שהוא רק על פי מאמר השי"ת לכן כתב 'ויפתח ה' את פי האתון', וז"ל: פירוש, שהתם משה גזר על הארץ שיפתח את פיה, וכן עשתה הארץ ותפתח הארץ את פיה במאמר משה, ואינו דרך ארץ שיאמר ויפתח ה' את פי הארץ שמשמע שהקב"ה עשה צווי של משה, וזה שאמר ולא

הָזֶה בְּכֶךְ, בְּתִיב 'וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת פִּי הָאֶתוֹן'. מִנִּיה אֶתָּא מְלָה, וּמִנִּיה אֶשְׁתַּכַּח.

*

הַפְתָּר וְהַכְּבוֹד

וממנו נמצא המעשה בפועל שפתחה את פיה במאמרו יתברך, ולא כמו בפתיחת הארץ שאחר שמושה גזר לא היה צריך מאמר מיוחד לאתון שתפתח את פיה, היות שהקדוש ברוך הוא מקיים ציווי הצדיקים.¹

הָזֶה בְּכֶךְ - והיות וכך היה רצונו, **פְּתִיב 'וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת פִּי הָאֶתוֹן'** - והיינו שהשם יתברך לבדו הוא פתח את פי האתון, ומפרש **מִנִּיה אֶתָּא מְלָה** - ממנו יתברך בא הרצון שתפתח האתון את פיה, **וּמִנִּיה אֶשְׁתַּכַּח** -

מקורות וציונים

הנותן ונעשה על דעת המקבל, כגון שגזר דבר והצדיק הוא מבטל דבר שהוא מבית דינו, נקרא דבר זה נצוח. וכבר בארנו שכך ראוי להיות נקרא ואין ראוי לומר שהוא חוזר, שאם כן היה אצלו שני ח'ו אבל נקרא שמועביר מדתו לעשות רצון המקבל כי המקבל ג"כ הוא שלו. ולכן אמר נצחוני בני, כי בני הם והם שלו ובוה מה שאני עושה ג"כ הוא דעתי ורצוני, ואם כן דבר זה שאמר נצחוני בני אין בוה דבר רק הוא לשון חכמה. והרי הדבר הוא מבואר, כאשר האב יאמר נצחוני בני אין הוונתו שהם עשו דבר נגדו, רק הפי נצחוני בני לעשות רצונם מה שירצו וזה עצמו רצונו של אב. עכ"ל.

וראה במאור ושמש (פרשת חוקת) שכתב שענין זה הוא כחוק כמו שדק הכהן יכול לטהר את הנגע באמירתו 'טהור', וז"ל: והנה חוקות שמים וארץ מתנהגים כפי טבעם וחוקם הניתן להם מאת המקום ברוך הוא ולא ישנו את תפקידם, אך הצדיק אשר זכה לפנימיות התורה הוא דבוק באין סוף ברוך הוא והוא למעלה מכל העולמות יוכל לשדד המערכת, אף שלפי המול אינו עולה כהוגן יוכל הוא לבטל זאת ולהפך הדבר מרעה לטובה באם שיש צורך בדבר שיתקדש שם שמים על ידו, כי נשמת הצדיק היא למעלה מהם **שהוא דבוק באין סוף ברוך הוא. והוה הקב"ה גזור והצדיק מבטלה צדיק גזור והקב"ה מקיימה** (מ"ק טז:). ובאמת בשכל האנושי אין להבין זאת שהצדיק יוכל לבטל גזירות המקום ברוך הוא, רק שרצונו יתברך גזר כן שהצדיק הדבוק בו יתברך שמו יהיה לו כח וממשלה לבטל גזירות רעות ולגזור גזירות טובות, כמו שאין להבין טהרת אדם טמא שצריך להיות דוקא על ידי כהן אם הכהן אומר טהור הוא טהור ואם אומר טמא הוא טמא, אף שהכהן הוא עם הארץ ואין יודע דיני נגעי בני אדם וטומאתו והוא צריך לשאול לתלמיד חכם מה יאמר טמא או טהור והתלמיד חכם מבין הדבר על בוריו, אף על פי כן אינו מועיל אמירת התלמיד חכם, רק דייקא הכהן צריך לומר טהור אתה או להיפך, ודבר זה אי השכל יכול להלמו אלא חוקה הוא מאתו יתברך שאמירת טהור או להיפך צריך דוקא להיות על ידי הכהן, כמו כן גזר הקב"ה שהצדיק ימשול בגזירתו לבטלה מרעה לטובה. עכ"ל.

וראה ביאור אחר בוה במאור עינים (פרשת מקץ דרוש לתוכה) שע"י שהצדיקים דבוקים בדבוקים, ומעלים אותה ע"י מעשיהם הטובים, בכך נמתקים הדינים, וז"ל: **ומפני זה הצדיקים יש בכחם למשול בכל העולמות מפני שיש בתוכם המדה מלכות של הבורא יתברך וכמאמר**

ב. עפ"י אור החמה שכתב וז"ל: רבי אבא רמי כתיב וכו' ותיריך כי כיון שמושה גזר הכי 'ופצתה האדמה' תיכף נתקיים מאמרו 'ותפתח הארץ' וכו' כי עצת מלאכיו ישלים ולא היה צורך כי גם הקב"ה יגזור כן, אך כן שלא גזר משה כלל כי לא נמצא שם ולא ידע בדבר, לכן השי"ת בעצמו גזר עליה שתפתח פיה וכאמרו 'ויפתח ה' את פי האתון' בוה נרמזה הגורה והמעשה כי ע"י גזרתו אליה נפתח פיה. וזה אומרו 'מיניה אתי ומיניה אשתכח' ר"ל כי הגורה והדיבור ממנו היו, ולכן גם המעשה עצמו ממנו היה, ולכן הגורה והציווי והמעשה שניהם רמוזים באמרו 'ויפתח ה' עכ"ל. ובאמת ליעקב מוסיף בוה וז"ל: **ומ"ש מיניה אתה מלה ומיניה אשתכח, פירוש, שנתלבש רוח אחד באתון במאמרו ית', כדי שידבר אלו הדברים זה הרוח שנתלבש באתון ויבוה לבלעם כנו"ל. עכ"ל.**

ג. כדאיתא בגמ' מונע קטן (טז:): **'אָמַר אֱלֹהִי יִשְׂרָאֵל לֵי דָבָר צוֹר יִשְׂרָאֵל מוֹשֶׁל אֶפְדִּיק מוֹשֶׁל יְרֵאת אֱלֹהִים'** (שמואל ב' כג ט) מאי קאמר, אמר רבי אבהו הכי קאמר, אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי **צדיק שני גזור גזרה ומבטלה. ע"כ.** וכעין זה איתא בתנא דבי אליהו רבה (פ"ב) וז"ל: **'אָמַר אֱלֹהִי יִשְׂרָאֵל לֵי דָבָר צוֹר יִשְׂרָאֵל מוֹשֶׁל אֶפְדִּיק מוֹשֶׁל יְרֵאת אֱלֹהִים'** אמר דוד אלהי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי **צדיק שני גזור והוא מבטלה** **הוי אומר 'צדיק מושל ביראת אלהים' ואיזה צדיק מושל ביראת אלהים זה הכובש את יצרו. ע"כ.** וכן איתא בזהר (ח"א י. ועוד): **וְהַיְתָּוּ יִשְׂרָאֵל בְּרִיךְ הוּא גוֹזֵר גְּזֵרֵי וְצִדִּיקָא דְיִשְׂרָאֵל מְבַטְלֵין לוֹ דְבְרֵיהּ, 'צִדִּיק מוֹשֶׁל יְרֵאת אֱלֹהִים'. ע"כ.**

ובטעם הדבר ראה בדרשות הר"ן (הדרוש השלישי) וז"ל: והראנו בכאן כי בעשותו מצות השי"ת נצל מהפגעים הרעים. כמו שראו שהמצוה הזאת הצילתם מן הדבר ההוא במצרים, למען אימיתו כי שומר המצוה הוא למעלה מטבע המציאות, ואינו משועבד לגלגל וכחותיו. והוה שאמרו רז"ל אני מושל באדם ומי מושל בי **צדיק שני גזור גזרה והוא מבטלה, כלומר, שלא שעבדתיו לטבע המציאות. עכ"ל.**

וראה במהר"ל (באר הגולה הבאר הרביעי) שהביא דברי חז"ל הנ"ל ומבאר שאין זה שיינו מרצונו יתברך, אלא שכך הוא רצונו יתברך שהצדיק יגזור והוא יתברך יקיים, וז"ל: הרי כי הלשון הזה פשוט כי כאשר הצדיק על ידי בקשתו מבטל המדה דבר שהוא מדת

רבי יהודה אומר, אסתכלנא בפרשתא דא, ובאלין מלין, ואתחזיין
 דלאו מלין דצריכין אינון. וכי מאחר דכתיב 'ויפתח יהוה את
 פי האתון', בעיין למתני אינון מלין מלי מעלייתא, מלי דחכמתא, ואי
 כמה דאתערנו חברנא, דאיהו משבח דסוסיא דיליה רעי ברטיבא,
 והיא תבת ואמרת, 'הלא אנכי אתונך' (במדבר כב ל). מהכא תוה ליה
 למפתח, והיא לא פתחה אלא 'מה עשיתי לך' (שם פסוק כח). ואי הכי,
 אמאי קא טרח קודשא בריך הוא, למפתח פומה להני מלין.

הפטר והפבור

מִשְׁבַּח דְּסוּסְיָא דִּילִיהּ רְעֵי בְרִטְיָבָא - שהוא
 השתבח עצמו לשרי בלק שסוס שלו רועה עתה
 באגם, ולכן לקח עמו רק את האתון, והיא
 תבת ואמרת - והיא ענתה ואמרה, 'הלא אנכי
 אתונך אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה'
 (במדבר כב ל) - ואין לך כלל סוס, ורצה השם יתברך
 לגלות גנותו של בלעם שהוא שקרן. אם כן מהכא
 הוה לה למפתח - מכאן היה לה להתחיל
 לדבר, והיא לא פתחה - והיא לא פתחה דבריה
 בזה אלא אמרה 'מה עשיתי לך' פי הפיתני
 זה שלש רגלים' (שם פסוק כח) - וזה ענין אחר,
 ואי הכי - ואם כן, אמאי קא טרח קודשא
 בריך הוא - למה הטריח הקדוש ברוך הוא עצמו
 לשנות את הטבע, למפתח פומה להני מלין

רבי יהודה הקשה מה היה צורך בנס גדול כזה שתפתח
 האתון את פיה, הרי נראה שדיברה דברי טעות ולא
 דברי חכמה.
 רבי יהודה אומר, אסתכלנא בפרשתא דא
 - הסתכלתי והתבוננתי בפרשה זו, ובאלין
 מלין - ובאותם הדיבורים של בלעם והאתון,
 ואתחזיין דלאו מלין דצריכין אינון - ונראים
 שאינם דברים שיש צורך בהם, וכי מאחר
 דכתיב - וכי מאחר שכתוב 'ויפתח יהוה את
 פי האתון' - ונעשה נס מחוץ לטבע, בעיין
 למתני אינון מלין מלי מעלייתא, מלי
 דחכמתא - היה צריך להיות שאותם הדברים
 שדיברה האתון יהיו דברים חשובים ודברי חכמה,
 ואי כמה דאתערנו חברנא - ואם הוא כמו
 שנתעוררו החברים לבאר (סנהדרין קה:), דאיהו

מקורות וציונים

המעגל כן המתחשב על אביו ועושה רצונו (ברכות ט), והוא מחמת
 גדול שעשועים שהאב מיתעשע בבנו מבטל רצונו מפני רצונו בנו.
 כן אנהנו נקראים בנים למקום מחמת גודל שעשועים שמשתעשע
 האל יתברך עמנו מבטל גורותנו מפני רצון ישראל. עכ"ל.
 ד. לתועלת המעין נעתיק הפסוקים שעליהם מדבר הזוהר: (במדבר כב
 לו-ל): 'ויפתח יהוה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך פי הפיתני
 זה שלש רגלים.' ויאמר בלעם לאתון פי התעללתי פי לו יש חרב בגדי פי
 עתה תרקיני. ותאמר האתון אל בלעם הלווא אנכי אתנך אשר רכבת
 עלי מעודך עד היום הזה התקפן הקפנין לעשות לך פה ויאמר לא'.
 ה. וז"ל הגמ' שם: דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת סוסיא אמר
 להו שדאי להו ברטיבא, אמרה ליה 'הלא אנכי אתונך' לטעינא
 בעלמא אשר רכבת עלי אקראי בעלמא מעודך עד היום הזה'. עכ"ל.
 וברש"י שם: דעת בהמות לא הוה יעד - מאי בעיא לאהדורי,
 כדמפרש דאמרי ליה שרי בלק מאי טעמא לא רכבת אסוסיא.
 ברטיבא - באחו לרעות עשבים לחים. אמר להו לטעינא בעלמא -
 לישא משאות ולא לרכוב. אמרה ליה 'אשר רכבת עלי' אקראי
 בעלמא - כשאין לי סוס מוזמן. אמרה לו 'מעודך'. עכ"ל.

וז"ל על פסוק 'צדיק מושל יראת אלהים', ומי מושל בי צדיק
 שהקודשא בריך הוא גזור גזירה וצדיק מבטלה. והקשו בוהר
 שהקדוש ברוך הוא בעצמו מבטלן וכמבואר אצלנו כמה פעמים
 מזה כי 'בלל צרמם לו צר' (ישעיה יג ט), והוא בסוד גלות השכינה
 שמדת מלכות הג"ל נקרא שכינה מפני ששוכנת בכל מקום, והיא
 נקראת גם כן כנסת ישראל שהיא כנסת בתוכה כ"י שכולם נלקחו
 ממדה זו וכו', והצדיקים על ידי מעשיהם הטובים מעלים כביכול
 השכינה, כמו שכתוב (תהלים סח לה) 'תנו עוז לאלהים' שישאל
 מוסיפין כח בפמליה של מעלה, שהמדה הג"ל נקראת פמליא של
 מעלה שכנסת בתוכה כל המדות העליונות שכולם משפיעים
 בתוכה וכשמדת מלכות נתעלית או נתבטלו כל הגזירות וכל
 הדינים. עכ"ל.

ובאופן אחר ראה בקדושת לוי (קדושה שלישית לפורים) וז"ל: אפס נראה
 לי, כי בזמן שהבורא ברוך הוא אוהב כנסת עמו בית ישראל וכנסת
 ישראל המה ברום המעלות, אז יש בישראל כח לבטל גזירות רעות.
 הגם אם הקדוש ברוך הוא גזור גזירה יש בידם לבטל הגזירה כמאמר
 'צדיק מושל ביראת אלהים'. כמו שאמר שמעון בן שטח לחוני

**אָמַר רַבִּי אַבָּא, וְדַאי בְּאַלְיֵן מְלִין אוֹלִיפְנָא דַּעְתָּא דְבַלְעָם, דְּלֵא
 בְּדַאי הוּא לְמִשְׁרֵי עֲלִיָּה רִנַּח קוֹדְשָׁא, וְאוֹלִיפְנָא, דְּהָא לִּית
 יְכִילֵוּ בְּאַתְנִיָּה, לְאַבְבָּאשָׁא אוּ (דף ר"י ע"א) לְאוֹטְבָּא. וְאוֹלִיפְנָא מְהַאי
 אַתּוֹן, דְּהָא לִּית חֵילָא בְּבַעֲרֵי לְאַשְׁרָאָה עֲלִיָּהוּ דַּעְתָּא שְׁלִים.
 תָּא חֲזִי, בְּלַעַם, בְּתַהוּא מְלָה דְאַתְנִיָּה, וּבְתַהוּא דַּעְתָּא טַפְשָׁא**

הַפְתָּר וְחֻכְבוֹד

- לפתוח את פיה בשביל אלו הדברים, ומה צורך היה בהם?

אחר שהקשה רבי יהודה מה היה הצורך בדיוברי האתון, מתוך רבי אבא ששלטה דברים אנו למדים מדיבורה, שאין בלעם כדאי לשרות עליו רוח הקודש, שהרי אף דעת בהמות אינו מבין, ועוד למדנו שאף שהטעינה בכשפיו לא יכלה לעשות כלום, ועוד למדנו שאין כח בבהמות להשרות עליהם דעת שלימה, ולכן אף שפתח ה' את פיה לא דיברה דברי חכמה.

אָמַר רַבִּי אַבָּא לרַבִּי יְהוּדָה, וְדַאי בְּאַלְיֵן מְלִין - וְדַאי בְּאוֹלִיפְנָא דַּעְתָּא דְבַלְעָם - אֲנִי לְמַדִּים עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל בַּלְעָם, דְּלֵא קוֹדְשָׁא הוּא לְמִשְׁרֵי עֲלִיָּה רִנַּח קוֹדְשָׁא - שְׁאִינוּ כְּדַאי

שישרה עליו רוח הקודש, שאפילו את דברי אתונו לא הבין, וְאוֹלִיפְנָא - ועוד למדנו, דְּהָא לִּית יְכִילֵוּ בְּאַתְנִיָּה - שאין כח באתונו, לְאַבְבָּאשָׁא אוּ (דף ר"י ע"א) לְאוֹטְבָּא - להרע או להיטיב, ואף שהטעינה בלעם בכשפיו והכריחה לעשות רצונו, לא יכלה לעשות מאומה, וְאוֹלִיפְנָא מְהַאי אַתּוֹן - ולמדנו עוד מזו האתון, דְּהָא לִּית חֵילָא בְּבַעֲרֵי לְאַשְׁרָאָה עֲלִיָּהוּ דַּעְתָּא שְׁלִים - שאין כח בבהמות להשרות עליהם דעת שלימה, ולכן אף שפתח ה' את פיה לא דיברה דברי חכמה.

תָּא חֲזִי - בא וראה כי בְּלַעַם בְּהֵיאַ מְלָה דְאַתְנִיָּה וּבְתַהוּא דַּעְתָּא טַפְשָׁא

מְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים

ח. עפ"י האמת ליעקב וז"ל: ויתרץ אמר רבי אבא ודאי באילין מילין אוליפנא דעתא דבלעם דלאו כדאי הוא למשרי עליה וגו', פירוש, שמאלו הדברים שאמרה האתון מה עשיתי לך וגו', משם למדנו שאין בלעם כדאי וראוי לשרות עליו רוח הקודש, שכן היא אמרה לו מה עשיתי לך וגו', שפירושו שאני לא עשיתי לך כלום אלא המלאך עכבני בדרך והוא גרם כל זה הענין, אבל בלעם לא הבין דבריה והשיבה בך התעללת בי וגו', וא"כ עכשיו שלא הבין דברי אתונו, אין הוא ראוי לשרות עליו רוח הקודש. עכ"ל.

ט. כמו שנתבאר בדברי הזוהר להלן.

י. עפ"י האור החמוה, ובאמת ליעקב מבאר באופן אחר שע"י שלא הסבירה היטב דבריה שלא יכלה ללכת בגלל המלאך אלא רק אמרה לו למה הכיניני מזה מוכח שאין דעתה שלימה אף שקיבלה הכח לדבר, וז"ל: וג"כ למדנו מזה שאין שורה רוח שלם על הבהמות, שאם היה רוח שלם שורה עליה היה לה לפרש דבריה ולומר לו אני לא עשיתי כלום, המלאך שבא כנגדי בדרך ועכב אותי הוא עשה לך זה הענין, ועכשיו שלא סיימה פירוש דבריה, אם כן אין דעת שלם יכול לשרות על הבהמות אלא דעת חסר, שכן דבריה חסרים כנזכר, וזה שאמר ואוליפנא מהאי אתון וגו' דהא לית חילא וגו' דעתא שלים, פירוש, שאין כח בבהמות לקבל דעת שלם אלא חסר. עכ"ל.

ו. עפ"י האמת ליעקב וז"ל: ומ"ש דלאו מילין דצרכין אינון, פירוש, שנראו אלו הדברים מיותרים שאמרה האתון מה עשיתי לך כי הכתני וגו', פירוש, שלמה פתח הקב"ה את פיה כדי שתאמר אלו הדברים שאינם צריכים, וזה שאמר וכי מאחר דכתבי ויפתח ה' את פי האתון וגו'. ואם זה האתון דברה כדי שידעו השרים שבלעם שקרן היה, שהם שאלו אותו שאלים חשוב כמותו למה לא היה לו סוס לרכב עליו, והוא השיב להם שהיה לו סוס אבל עכשיו סוס שלו היה רועה בשדה ולא נמצא עכשיו בבית כדי לרכוב עליו ומפני זה רכב על זה האתון, וזה שאמר מאי כמה דאתערו וגו', ואז האתון אמרה לו הלא אנכי אתונך וגו', פירוש, שאז האתון אמר לו שהוא מכוב שאין לו סוס כלל אלא אשר רכבת עלי מעודך עד היום הזה, וזה שאמר 'והיא תבת הלא אנכי אתונך'. אם כן שלזה דברה האתון כדי לכזבו ולומר שהוא שקרן, אם כן מכאן היה לה להתחיל דבריה, וזה שאמר מוכחא הוא לה למפתח והיא לא פתחת אלא מה עשיתי לך וגו', פירוש, שהיה לה לאתון להתחיל דבריה מזה, שיפתח דבריה ממלת הלא אנכי אתונך וגו', אבל היא לא התחילה אלא מה עשיתי לך וגו', ואם כן למה טרח הקב"ה לשנות מנהג העולם ולעורר האתון לדבר כדי שיאמר דברים שאינם צריכים, וזה שאמר ואי הכי אמאי קא טרח וגו'. עכ"ל.

ז. נמצאנו למדים ג' דברים.

לֹא יָבִיר לְמִיקָם. בְּרַעְתָּא עֲלָאָה עַל אַחַת בְּמָה וְכַמָּה. (במדבר כב כח) 'וְתֹאמַר לְבַלְעָם מָה עָשִׂיתִי לָךְ'. וְכִי בְרַשׁוּתִי הָוָה לְמַעַבְדְּ טַב וּבִישׁ. לֹא. דְהָא בְעֵירִי לֹא מִתְנַהֲגוּ, אֲלָא בְמָה דְנַהֲגוּ לְוַן. וְאַף עַל גַּב דְהִתְחִיא אַתְנָא בְעַמִּיקְתָּא וְתִיר, לֹא בְרַשׁוּתָהּ הִיא, דְהָא הוּא אֲטֵעִין לָהּ בְחַרְשׁוֹ, וּבְרַשׁוּתֵיהּ קִיּוּמָא.

הַפְתָּר וְהַכְּבוֹד

עצמה, וְאַף עַל גַּב דְהִיא אַתְנָא בְעַמִּיקְתָּא יְתִיר - ואף על פי שאותה אתון הייתה טעונה בעומק כוחות הטומאה המורששים למעלה ביותר, וּבזָה נִרְאָה שֶהִיא לָהּ כַח כ"ב, לֹא בְרַשׁוּתָהּ הִיא - לאו ברשותה היא, כי אינה בעלת בחירה, דְהָא הוּא אֲטֵעִין לָהּ בְחַרְשׁוֹ - כי בלעם הטעין אותה בכשפיו, וּבְרַשׁוּתֵיהּ קִיּוּמָא - וברשותיה של בלעם היא עומדת, והוא בעל בחירה וּבִידוֹ הִלְכִיחָהּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינָה יְכוּלָה לַעֲשׂוֹת מֵאוּמָה, וּבזָה נִרְפוּ יָדָיו כְּשִׂרָאָה שֶׁאֵף שֶׁעָשָׂה כָּל הַשְׁתַּדְּלוּתוֹ לֹא הוֹעִיל בָּזֶה.⁷¹

לֹא יָכִיל לְמִיקָם - בלעם באותו הדיבור של אתונו, ובאותו דעת הטפשית שלה, לא היה יכול לעמוד, בְּרַעְתָּא עֲלָאָה עַל אַחַת בְּמָה וְכַמָּה - בדעת העליון ודאי שלא היה יכול לעמוד, וכיצד הוא אומר (במדבר כד טז) 'וְיודַע דַּעַת עֲלִיוֹן'. 'וְתֹאמַר לְבַלְעָם מָה עָשִׂיתִי לָךְ' (שם כב כח) - דהיינו שאמרה לו, וְכִי בְרַשׁוּתִי הָוָה לְמַעַבְדְּ טַב וּבִישׁ - וכי ברשותה הוא לעשות טוב או רע, לֹא - אינו כן, כי אין אני בעלת בחירה, דְהָא בְעֵירִי לֹא מִתְנַהֲגוּ, אֲלָא בְמָה דְנַהֲגוּ לוֹן - כי הבהמות אינם מתנהגים אלא כפי שמנהיגים אותם, וזו מה שאמרה לו שאינה כלל ברשות

מִקְרוֹת וְצִוּוּנִים

יא. אמנם הרמ"ק ביאר באופן אחר וז"ל: ואף על גב דהאי אתנא בעמיקא יתיר, דהיינו שעל ידה פועל באתון העליון, אם כן יש כח באתונו מלמעלה, עם כל זה על ידי כשפיו היה מכריחה, וסוף סוף לא צדקו בדריה באומרה 'מה עשיתי'. עכ"ל. וכעין זה פירש באמת ליעקב וז"ל: 'ומ'ש' ותאמר האתון לבלעם מה עשיתי לך וכי ברשותא הוה למעבד טב וביש, פירוש, וכי היא יכולה לעשות טוב או רע בלא רשות בלעם. ותירץ לאו דהא בעירי וגו', פירוש, אין הדבר כן, שאין הבהמה יכולה לעשות אלא מה שמנהיגים לה הבני אדם, ואפילו זה האתון שהטעינה בלעם בכשפיו, אפילו זה האתון אינה ברשות עצמה אלא ברשות בעלה, וזה שאמר וזע"ג דההיא אתנא בעמיקתא וגו' ברשותיה קיימא. ואם כן מכאן אנו למדים שאין רוח שלם שורה על הבהמות, שכן זה האתון אמרה דברי כובים, שאמרה מה עשיתי לך שמשמע שיש ברשותה לעשות דבר, ואין האמת כן, שהיא אינה יכולה לעשות כלום אלא היא ברשות בעלה. ומ"ש ואוליפנא דהא לית יכילו באתניה לאבשאה ולאוטבא, פירוש, שממה שאמרה מה עשיתי לך וגו', משם למדנו שאין בה יכולת לעשות טוב או רע, שכן פירושו מה אני יכול לעשות לך או טוב או רע, וא"כ שאין אני יכולה לעשות לך כלום, 'למה הכתני וגו'. עכ"ל.

יא. ס"א עֲנַתָּא, והכוונה שאעפ"י שהאתון היתה בצרה גדולה, לא ילה לעשות כלום.

יב. עפ"י קרני אור.

יג. ראה בוהר לעיל (רו): תֵּאֲנָא, אֲמֹר רַבִּי שְׁמַעוּן, פְּמָה חֲפִים הָוָה בְּלַעַם בְּחַרְשׁוֹ, עַל כֵּן בְּנֵי עֲלָמָא. דְהָא בְּשַׁעְתָּא דְאַשְׁמַח, לְאַשְׁמַחְתָּא יִשְׂאָ לְנַפְקָא מִרְשׁוּתֵיהּ דְקֹדְשָׁא בְּרִיָּהּ הוּא. מִתְחִיא מִלָּה דְכְּתִיב (במדבר כב ט), 'וְאָף אֶת הַדְּבָר' וְגו'. אֲסַפְּל בְּחַרְשׁוֹ, וְלֹא אֲשַׁבַּח בְּרַ הִיא אֲתוֹן, מָה כְּתִיב (שם פסוק כא), 'וְחַבְּשׁ אֶת אֲתוֹנוֹ', אֲטֵעִין לָהּ בְּכָל תְּרַשׁוֹן, וְיָכֵל קַסְמִין דְתָוָה יָדַע, וְאַעִיל בָּהּ, וְאַכְלִיל לָהּ מִקְּלָהּ, בְּגִין לְמִילַט לָהּ לְיִשְׁדָּאֵל. מִדְּ 'וְיָחַר אֵף אֶלְהִים בִּי הוֹלֵךְ הוּא' (שם פסוק כב). 'הוּא' דְיִקְאָ מְמָה דְאַתְמַר. מָה עָבַד קֹדְשָׁא בְּרִיָּהּ אֲטֵעִין לְמַלְאָכָא דְנַחֲמִי. לְמִיָּא לְקַבְּלֵיהּ, וְנִסְתִּיר תְּרַשׁוֹ וְקַסְמוֹ. ע"כ.

יד. עפ"י אור הרמה (מהמהרה"י). וז"ל: והיינו 'מה עשיתי לך' כלומר מהו הכח שיש בי לעשות לך רצונך, כי אינה בעלת בחירה, ואעפ"י דהאי אתנא בעמיקתא יתיר, פירוש כי היתה טעונה בכח אותה הטומאה העמוקה לעילא לעילא ננודע, עם כל זה אין לה כח בה מעצמה, כי בלעם היה הטוען אותה וברשותיה קיימא שהוא בעל בחירה כנוכח, ואין לה לעשות שום דבר, וּבזָה נִרְפוּ יָדָיו בְּלַעַם וְאִתְבַּר חִלְיָהּ, בְּרֵאוּתוֹ שֶׁאֵין כַּח בַּהּ לַעֲשׂוֹת כָּל, וְלֹא הוֹעִילוּ מַעֲשֵׂיו בַּהּ. עכ"ל.

וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְאַתּוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתָּ בִּי. הֲנֹה לִיָּה לְחִיכָא מְנַה,
וְהוּא אֲתִיב לְקַבְּלָא טַפְשׁוּתָא דְמַלְחָא, כְּדִין חִיכּוּ מְנַה,
וְאַתְקַלִּיל בְּעִינְיָהוּ, וְיִדְעוּ דְאִיהוּ שְׂטֵיָא. וְמָה אָמַר. 'כִּי הִתְעַלַּלְתָּ
בִּי לֹו יֵשׁ חֶרֶב בְּיַדִּי. אָמְרוּ, שְׂטֵיָא דָא אִיהוּ יְכִיל לְשִׁיצָאָה עִמּוֹן
בְּפּוּמִיָּה, הִיךְ לָא יְכִיל לְשִׁיצָאָה לְאַתְנִיָּה, וְהוּא בְּעִי חֶרְבָא.
וְאוֹלִיפְנָא, דְלִית חִילָא בְּכַעֲרֵי לְאַשְׂרָאָה עַלְיָהוּ רוּחָא אַחְרָא, דָּאִי
יִמְרוּן בְּנֵי נֶשָׂא, אִי יַמְלִלּוּן בְּעִירִי, כְּמָה דַּעְתָּא שְׁלִים
יִפְקוּן לְעַלְמָא, פּוּק וְאוֹלִיף מַהֲאִי אַתְנָא, דְהָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא
אַפְתַּח פּוּמָה, חֲמֵי מְלוֹי.

*

הַפְתָּר וְהַכְּבוֹד

הִיךְ לָא יְכִיל לְשִׁיצָאָה לְאַתְנִיָּה - איך
 אנו יכול לכלות ולהרוג את אתונו, **וְהוּא בְּעִי**
חֶרְבָא - והוא צריך לחרב להרגה.

ענה חזר לבאר הדבר השלישי שלמדנו מדיבורי האתון,
 והוא שאין כח לבהמות להשרות עליהם רוח קדושה, דאף
 שפתח השם יתברך את פיה לא דיברה דברי חכמה.

וְאוֹלִיפְנָא - ולמדנו, **דְלִית חִילָא בְּכַעֲרֵי**
לְאַשְׂרָאָה עַלְיָהוּ רוּחָא אַחְרָא
 - שאין כח בבהמות להשרות עליהם רוח אחרת,
דָּאִי יִמְרוּן בְּנֵי נֶשָׂא, אִי יַמְלִלּוּן בְּעִירִי -
 שאם יאמרו בני אדם, אם הבהמות היו מדברים,
כְּמָה דַּעְתָּא שְׁלִים יִפְקוּן לְעַלְמָא - כמה
 דעת שלימה היתה יוצאה לעולם, **פּוּק וְאוֹלִיף**
מַהֲאִי אַתְנָא - צא ולמד מזו האתון, **דְהָא**
קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אַפְתַּח פּוּמָה - שהקדוש
 ברוך הוא פתח את פיה, **חֲמֵי מְלוֹי -** וראו מה
 היו דבריה.

רבי אבא מבאר עוד שמאחר שבלעם לא הבין את דברי
 האתון שאינה יכולה להלך בגלל המלאך, היה לו ללעוג
 לדבריה ולא להשיב לה 'לו יש חרב בידי כפי עתה הרגתיך',
 ובכך שענה לה ראו השרים גדול טיפשותו.

וַיֹּאמֶר בַּלְעָם לְאַתּוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתָּ בִּי,
 אמר רבי אבא, כי מאחר שלא
 הבין דבריה שאינה יכולה להלך בגלל המלאך,
 אם כך **הוּוּ לִיָּה לְחִיכָא מְנַה -** היה
 לו ללעוג על דבריה ולא להשיב לה^כ, **וְהוּא**
אֲתִיב לְקַבְּלָא טַפְשׁוּתָא דְמַלְחָא - והוא
 השיב לה דברי טפשות, **כְּדִין חִיכּוּ מְנַה**
וְאַתְקַלִּיל בְּעִינְיָהוּ - אז השרים צחקו ממנו
 ונעשה נקלה בעיניהם, **וְיִדְעוּ דְאִיהוּ שְׂטֵיָא**
 - וידעו שהוא שוטה, **וְמָה אָמַר -** בלעם
 לאתון, **'כִּי הִתְעַלַּלְתָּ בִּי לֹו יֵשׁ חֶרֶב**
בְּיַדִּי, אָמְרוּ - השרים, **שְׂטֵיָא דָא אִיהוּ**
יְכִיל לְשִׁיצָאָה עִמּוֹן בְּפּוּמִיָּה - שוטה זה
 מתפאר שהוא יכול לכלות עמים בפיו, אם כן

מְקוּרֹות וְצִיּוּנִים

שאמר והוא אתיב לקבלה וגו'. ומ"ש ומה אמר, פירוש, ואיזה דבר
 אמר בלעם שבשבילו אמרו שהוא שוטה. והשיב שאמר כי
 התעללת בי וגו', וזה שאמר אמרו שטיא דא וגו'. עכ"ל.

מזו. עפ"י האמת ליעקב וז"ל: ומ"ש הוה ליה לחיכא מינה וגו',
 פירוש, שאחר שלא הבין דבריה, היה לו ללעוג על דבריה ולא
 להשיב על דבריה, והוא לא עשה כן אלא השיב על דבריה וזה